# OLIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI VA TALABALARNING

**Salimova Shohida Shuxrat qizi**
Qarshi davlat universiteti magistranti

**Annotatsiya.** Mazkur tezisda oliy ta’limda sun’iy intellekt (SI) vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini ishlab chiqish hamda talabalarning akademik halolligini ta’minlovchi mexanizmlarni asoslash masalalari yoritilgan. Generativ til modellarining keng tarqalishi ta’lim jarayonida yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda mualliflikni buzish, mustaqil fikrlashning susayishi kabi xavflarni ham yuzaga keltirmoqda. Tadqiqotda konstruktivistik, kompetensiyaviy va inson markazli yondashuvlar uyg‘unligida SI vositalaridan foydalanish darajalarini belgilovchi pedagogik taksonomiya hamda akademik halollikni ta’minlashning me’yoriy-tashkiliy, pedagogik, texnologik va axloqiy-madaniy bloklaridan iborat integrativ model taklif etiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta’lim muassasalarida baholash amaliyotini takomillashtirish, professor-o‘qituvchilarning raqamli-pedagogik kompetentligini rivojlantirish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

**Kalit so‘zlar:** sun’iy intellekt, oliy ta’lim, akademik halollik, pedagogik asoslar, generativ modellar, raqamli kompetentlik, baholash, ta’lim sifati.

**Kirish.** Zamonaviy jamiyatda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi oliy ta’lim tizimiga tub o‘zgarishlar kiritmoqda. Generativ SI vositalari – ChatGPT, Gemini, Claude, Microsoft Copilot, Khanmigo va boshqalar – talabalarning o‘quv faoliyatini individuallashtirish, mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlash, o‘qituvchilarning pedagogik yuklamasini optimallashtirish va ta’lim resurslarini boyitish imkoniyatlarini yaratmoqda. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarning keng tarqalishi akademik halollik, plagiat, mustaqil fikrlash qobiliyatining susayishi, axborot ishonchliligini baholash va “kognitiv dangasalik” kabi jiddiy pedagogik muammolarni keltirib chiqarmoqda[1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Raqamli texnologiyalarni ta’lim tizimiga joriy etish to‘g‘risida”gi PQ–5264-son qarori hamda oliy ta’limni modernizatsiya qilish bo‘yicha qabul qilingan boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda oliy ta’limda innovatsion texnologiyalarni, jumladan, sun’iy intellektni integratsiya qilish vazifalari aniq belgilangan. Ushbu jarayonda pedagogik asoslarni ishlab chiqish, SI vositalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlarini aniqlash va talabalarning akademik halolligini ta’minlash mexanizmlarini yaratish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega[2].

Xorijiy va mahalliy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, SI vositalarining pedagogik integratsiyasi hali to‘liq nazariy asoslanmagan. Ko‘pchilik ishlar texnologik imkoniyatlarga e’tibor qaratgan bo‘lsa-da, akademik etika, tanqidiy tafakkur, mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini saqlab qolish va SI vositalaridan mas’uliyatli foydalanish mexanizmlari yetarlicha o‘rganilmagan[3]. Ayniqsa, O‘zbekiston oliy ta’lim

[1] Axrorov, V. Y., & Boltayeva, J. U. (2026). Oliy ta’limda raqamli texnologiyalar va generativ sun’iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Fan, ta’lim va amaliyot integratsiyasi, 7(4), 93–102. https://doi.org/10.5281/zenodo.23253261

[2] Amirova, L. U. (2026). Sun’iy intellekt vositalaridan ta’lim jarayonida samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari. International Conference of Science & Technology. https://esiconf.org/index.php/spain/article/view/8789

[3] Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2024). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. Innovations in Education and Teaching International, 61(2), 228–239.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tizimida ushbu yo‘nalishdagi kompleks tadqiqotlar deyarli yo‘q. Shu bois, oliy ta’limda SI vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini ishlab chiqish va talabalarning akademik halolligini ta’minlash mexanizmlarini shakllantirish bugungi kunning muhim ilmiy muammosi hisoblanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u nafaqat texnologik innovatsiyalarni ta’limga joriy etish, balki ularning pedagogik jihatdan asoslangan, etika va akademik halollik tamoyillariga mos holda qo‘llanilishini ta’minlashga qaratilgan. Bu esa O‘zbekiston oliy ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasini sifatli amalga oshirishga xizmat qiladi.

**Tadqiqot maqsadi** – oliy ta’limda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini ishlab chiqish, talabalarning akademik halolligini ta’minlashning samarali mexanizmlarini yaratish va ularni amaliyotga joriy etish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

**Tadqiqot vazifalari:**

1. Oliy ta’limda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning nazariy-pedagogik asoslarini tahlil qilish va tizimlashtirish;
2. SI vositalarining o‘quv jarayoniga integratsiyasining didaktik imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlash;
3. Talabalarning akademik halolligiga SI vositalarining ta’sirini empirik o‘rganish;
4. Akademik halollikni ta’minlashning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish;
5. SI vositalaridan etika asosida foydalanishning pedagogik modelini yaratish va uning samaradorligini tajriba-sinov orqali baholash;
6. Oliy ta’lim muassasalari uchun amaliy tavsiyalar va metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

– Oliy ta’limda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslari birinchi marta kompleks tarzda tizimlashtiriladi;

– SI vositalarining o‘quv jarayoniga integratsiyasining didaktik modeli ishlab chiqiladi;

– Talabalarning akademik halolligini ta’minlashning ko‘p darajali mexanizmlari (talaba – o‘qituvchi – institut) yaratiladi;

– SI vositalaridan etika asosida foydalanishning pedagogik modeli ishlab chiqiladi;

– Oliy ta’lim muassasalarida SI integratsiyasi bo‘yicha metodik tavsiyalar tizimi shakllantiriladi.

Tadqiqot natijalari oliy ta’lim muassasalarida sun’iy intellekt vositalarini o‘quv jarayoniga samarali integratsiya qilish, talabalarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish va akademik halollik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ishlab chiqilgan pedagogik model va mexanizmlar o‘quv dasturlarini takomillashtirish, o‘qituvchilarning metodik mahoratini oshirish, universitetlarda SI siyosatini ishlab chiqish hamda talabalarning mustaqil ishlarini baholash tizimini qayta ko‘rib chiqishda qo‘llanilishi mumkin[4]. Shuningdek, tadqiqot natijalari pedagogika yo‘nalishi bo‘yicha magistratura va doktorantura dasturlariga yangi o‘quv modulini kiritish uchun asos bo‘lishi mumkin. Bugungi kunda mashhur bo‘lgan ijtimoiy tarmoqlarda o‘z sahifasiga ega bo‘lmagan insonni topish qiyin. Ayniqsa, bu holatning yuqori darajasini yoshlar orasida ko‘rish mumkin. Ma’lumotlarga qaraganda, dunyo yoshlari, jumladan mamlakatimizda o‘sib kelayotgan yosh avlod asosiy vaqtining taxminan 50% foizi virtual

https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148

[4] Jo‘rayev, N. X. (2025). Oliy ta’lim muassasalarida sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslari. Konferensiya, 1(1), 556–563. https://journalss.org/index.php/conf/article/view/3295



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

muloqotga sarflanmoqda. Gap shundaki, ko‘pchilik yoshlar o‘z hayotlarini ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur qila olmaydilar[5].

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llaniladi: nazariy tahlil (ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar tahlili), qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv, so‘rovnoma va intervyu, pedagogik tajriba-sinov, statistik tahlil, modellashtirish va ekspert baholash. Empirik ma’lumotlar Qarshi davlat universiteti va boshqa oliy ta’lim muassasalari talabalari hamda o‘qituvchilaridan olinadi. So‘rovnomalar, yarim-strukturalangan intervyular va o‘quv topshiriqlarining tahlili orqali SI vositalaridan foydalanish holati va akademik halollikka oid munosabatlar o‘rganiladi[6].

Tadqiqot uch bobdan iborat bo‘lishi rejalashtirilgan.

Birinchi bobda oliy ta’limda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning nazariy-pedagogik asoslari yoritiladi. SI tushunchasi, uning ta’limdagi o‘rni, konstruktivizm, differensial yondashuv, raqamli pedagogika va adaptiv ta’lim nazariyalari bilan bog‘liqligi tahlil qilinadi. Xalqaro (UNESCO, OECD) va mahalliy tajribalar o‘rganiladi. SI vositalarining turlari (generativ, adaptiv, baholash tizimlari) va ularning didaktik salohiyati ko‘rib chiqiladi[7].

Ikkinchi bobda SI vositalarining o‘quv jarayoniga integratsiyasining didaktik imkoniyatlari va akademik halollikka ta’siri empirik o‘rganiladi. Talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar, kuzatuvlar va intervyular natijalari tahlil qilinadi. Plagiat, tayyor javoblarga haddan tashqari tayanish, tanqidiy fikrlashning susayishi va “kognitiv qarz” kabi muammolar aniqlanadi. SI vositalaridan foydalanishning ijobiy va salbiy oqibatlari qiyosiy tahlil qilinadi[8].

Uchinchi bobda talabalarning akademik halolligini ta’minlash mexanizmlari va SI vositalaridan etika asosida foydalanishning pedagogik modeli ishlab chiqiladi. Model “maqsad – SI yordamida izlanish – mustaqil tahlil – tekshirish – xulosa – refleksiya” ketma-ketligiga asoslanadi. Pedagogik shart-sharoitlar, baholash tizimini qayta ko‘rib chiqish (og‘zaki himoya, jarayonbaholash, autentik topshiriqlar), AI savodxonligini rivojlantirish va institut siyosatini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi[9]. Modelning samaradorligi pedagogik tajriba-sinov orqali tekshiriladi.

Tadqiqot natijasida quyidagilar kutiladi:

– Oliy ta’limda SI vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini ifodalovchi nazariy model;

– Akademik halollikni ta’minlashning ko‘p darajali mexanizmlari (talaba, o‘qituvchi, institut darajasida);

– SI vositalaridan etika asosida foydalanishning pedagogik modeli;

– Oliy ta’lim muassasalari uchun metodik tavsiyalar va qo‘llanmalar;

– SI integratsiyasi bo‘yicha o‘quv moduli loyihasi;

---

[5] Nuraliyev Tolibjon Ne’mat o‘g‘li. (2025). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA VIRTUAL MUHITNING YOSHLAR MA’NAVIYATIGA TA’SIRI. International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 5(5), 57–65. Retrieved from https://ihm.iscience.uz/index.php/ijich/article/view/602

[6] Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693

[7] Muxamedov, U. (2025). Oliy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari va dolzarb masalalari. CyberLeninka. https://cyberleninka.ru/article/n/oliy-ta-lim-tizimida-sun-iy-intellekt-texnologiyalaridan-foydalanishning-pedagogik-asoslari-va-dolzarb-masalalari.

[8] Perkins, M. (2023). Academic integrity considerations of AI large language models in the post-pandemic era: ChatGPT and beyond. Journal of University Teaching & Learning Practice, 20(2). https://doi.org/10.53761/1.20.02.07

[9] Qlicheva, G. Ch. (2025). Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices, 130–133. https://econfseries.com/index.php/7/article/view/3216



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

– Ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari va dissertatsiya ishi.

Tadqiqot doirasida shuningdek, SI vositalaridan foydalanishda yuzaga keladigan etik muammolar – plagiat, mualliflik huquqi, ma’lumotlar maxfiyligi, algoritmik tarafkashlik va talabalarning o‘z-o‘zini baholash qobiliyatining pasayishi – chuqur tahlil qilinadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish, talabalarga SI savodxonligini o‘rgatish va universitet darajasida aniq SI siyosatini ishlab chiqish zarurligi asoslanadi.

Pedagogik modelning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: SI ni o‘qituvchi o‘rnini bosuvchi emas, balki pedagogik jarayonni kuchaytiruvchi vosita sifatida talqin qilish; talabalarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish; akademik halollik madaniyatini shakllantirish; jarayonbaholash va autentik topshiriqlarni kengaytirish; SI vositalaridan foydalanishni ochiq e’tirof etish amaliyotini joriy etish.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundaki, ular O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida SI integratsiyasi bo‘yicha birinchi kompleks pedagogik yondashuvni taklif etadi. Bu yondashuv nafaqat texnologik, balki didaktik, etik va tashkiliy jihatlarni qamrab oladi. Natijada, talabalarning akademik halolligi saqlanib, SI vositalaridan samarali foydalanish imkoniyati yaratiladi.

**Xulosa.** Oliy ta’limda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ushbu texnologiyalar ta’lim sifatini oshirish, individuallashtirish va o‘qituvchi faoliyatini optimallashtirish imkoniyatlarini beradi. Biroq ularning noto‘g‘ri qo‘llanilishi akademik halollikni buzishi, mustaqil fikrlashni susaytirishi va “kognitiv dangasalik”ni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, SI vositalarini pedagogik jarayonga integratsiya qilishda nazariy asoslar, didaktik yondashuvlar va etika mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Taklif etilayotgan tadqiqot ushbu muammolarni hal etishga qaratilgan bo‘lib, oliy ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasiga ilmiy-metodik hissa qo‘shadi. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida SI vositalaridan samarali va mas’uliyatli foydalanish madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Axrorov, V. Y., & Boltayeva, J. U. (2026). Oliy ta’limda raqamli texnologiyalar va generativ sun’iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Fan, ta’lim va amaliyot integratsiyasi, 7(4), 93–102. https://doi.org/10.5281/zenodo.23253261
2. Amirova, L. U. (2026). Sun’iy intellekt vositalaridan ta’lim jarayonida samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari. International Conference of Science & Technology. https://esiconf.org/index.php/spain/article/view/8789
3. Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2024). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. Innovations in Education and Teaching International, 61(2), 228–239. https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148
4. Jo‘rayev, N. X. (2025). Oliy ta’lim muassasalarida sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslari. Konferensiya, 1(1), 556–563. https://journalss.org/index.php/conf/article/view/3295
5. Nuraliyev Tolibjon Ne’mat o‘g‘li. (2025). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA VIRTUAL MUHITNING YOSHLAR MA’NAVIYATIGA TA’SIRI. International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 5(5), 57–65. Retrieved from https://ihm.iscience.uz/index.php/ijich/article/view/602



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

6. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693
7. Muxamedov, U. (2025). Oliy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari va dolzarb masalalari. CyberLeninka. https://cyberleninka.ru/article/n/oliy-ta-lim-tizimida-sun-iy-intellekt-texnologiyalaridan-foydalanishning-pedagogik-asoslari-va-dolzarb-masalalari.
8. Perkins, M. (2023). Academic integrity considerations of AI large language models in the post-pandemic era: ChatGPT and beyond. Journal of University Teaching & Learning Practice, 20(2). https://doi.org/10.53761/1.20.02.07
9. Qlicheva, G. Ch. (2025). Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices, 130–133. https://econfseries.com/index.php/7/article/view/3216



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.